

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หมักด้วยสารเร่ง พด. 2 ของเกษตรกรอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำของเกษตรกร ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับการใช้และการผลิตปุ๋ยอินทรีย์น้ำ และปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะของเกษตรกร

ประชากรในการศึกษาวิจัย ทำในพื้นที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ที่ได้รับสารเร่ง พด.2 เพื่อทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำจำนวน 240 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคม (Statistical Package for the Social Sciences Research: SPSS/ for Windows) แล้วใช้เครื่องมือทางสถิติ มีดังนี้

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกร ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) วิเคราะห์โดยใช้สถิติ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่าต่ำสุด (Minimum) และค่าสูงสุด (Maximum) ทดสอบสมมติฐานหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร กับการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ โดยใช้สารเร่ง พด. 2 ของเกษตรกรอำเภอแม่แตง ใช้สถิติวิเคราะห์คือ การวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis) ซึ่งผลการวิเคราะห์สรุปได้ ดังนี้

1. ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคล สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

อายุ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 45.0 มีอายุระหว่าง 45- 54 ปี รองลงมามีอายุระหว่าง 55- 64 ปี อายุเฉลี่ย 51.4 ปี

ระดับการศึกษา เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 72.1 มีการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา รองลงมามีการศึกษาระดับมัธยมต้น

รายได้ทั้งหมดของครัวเรือนต่อปี เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 42.1 มีรายได้ระหว่าง 50,001-100,000 บาท/ปี มีรายได้เฉลี่ย 52,193.75 บาท/ปี

ขนาดของพื้นที่ถือครอง เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 70.8 มีขนาดพื้นที่ถือครอง 1- 8 ไร่ รองลงมามีขนาดพื้นที่ถือครอง 9- 16 ไร่ โดยมีขนาดพื้นที่เฉลี่ย 7.4 ไร่

การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 66.3 ใช้ประโยชน์ที่ดินทำนา โดยมีขนาดพื้นที่ 4-6 ไร่ รองลงมาเป็นไม้ผล ได้แก่ ลำไย มะม่วง ส้ม ลิ้นจี่ เสาวรส ร้อยละ 35.8 โดยมีขนาดพื้นที่ 1-3 ไร่

ประสบการณ์การใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 86.3 มีประสบการณ์การใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ 1-2 ปี

วัตถุดิบที่ใช้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์น้ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 55.4 ใช้ปลา หอยเชอรี ผักผลไม้ เป็นวัตถุดิบผลิตปุ๋ยอินทรีย์น้ำ

แหล่งวัตถุดิบที่นำมาใช้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์น้ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 57.9 นำวัตถุดิบที่ใช้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์น้ำมาจาก สวน ไร่ นาในพื้นที่

การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับปุ๋ยอินทรีย์น้ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 96.4 ได้รับข่าวสารจากเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน รองลงมาได้รับข่าวสารจากหมอดินอาสา ร้อยละ 38.8 จากวิทยุ โทรทัศน์ เอกสารสิ่งพิมพ์ ร้อยละ 17.1 และได้รับข่าวสารเกี่ยวกับปุ๋ยอินทรีย์น้ำจากเพื่อนบ้าน ร้อยละ 7.9

การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 96.7 มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ซึ่งร้อยละ 82.5 ของเกษตรกร โดยมีจำนวนครั้งที่ติดต่อ 1-2 ครั้ง/ปี

การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ การได้รับการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน ประชุม เกี่ยวกับการทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำเป็นสิ่งที่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 93.3 ได้รับการสนับสนุนเจ้าหน้าที่ ร้อยละ 80 ของเกษตรกรมีจำนวนครั้งที่ได้รับการสนับสนุน 1-2 ครั้ง/ปี รองลงมาได้รับการสนับสนุนเจ้าหน้าที่ 3-4 ครั้ง/ปี

การตรวจวัดคุณภาพปุ๋ยอินทรีย์น้ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 71.3 ไม่เคยตรวจวัดคุณภาพปุ๋ยอินทรีย์น้ำ

การใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำกับพืชชนิดต่างๆ และจำนวนครั้งที่ใช้ ในรอบ 1 เดือน เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 53.8 ใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำกับต้นข้าวซึ่งร้อยละ 38.3 ใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ 1 ครั้งต่อเดือน รองลงมาได้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำกับไม้ผล ร้อยละ 27.1 โดยใช่ 2 ครั้งต่อเดือน ร้อยละ 11.7 ใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำกับพืชผักร้อยละ 24.2 โดยใช่ 2 ครั้งต่อเดือน ร้อยละ 8.3 และใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำกับพืชไร่ร้อยละ 17.9 โดยใช่ 1 ครั้งต่อเดือน ร้อยละ 8.3

การเจริญเติบโตของพืช หลังการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 70.4 พืชเจริญเติบโตเร็วกว่าเดิม รองลงมาพืชเจริญเติบโตเท่าเดิม

ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับปุ๋ยอินทรีย์น้ำของเกษตรกร มีความรู้ระดับปานกลางจำนวน 119 คน คิดเป็นร้อยละ 49.6 รองลงมามีความรู้ระดับสูงร้อยละ 37.1

ทัศนคติของเกษตรกรต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หมักด้วยสารเร่ง พด.2 พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ อยู่ในระดับสูงมีคะแนนเฉลี่ยรวม 2.84

2. การยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หมักด้วยสารเร่ง พด.2 โดยปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างถูกต้อง

การศึกษาวิจัยการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ โดยปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างถูกต้อง พบว่า เกษตรกรร้อยละ 69.1 มีรับระดับการยอมรับปานกลาง รองลงมามีระดับการยอมรับมาก ร้อยละ 21.7 และร้อยละ 9.2 ระดับการยอมรับน้อย โดยระดับการยอมรับปานกลาง ปฏิบัติตามคำแนะนำ 4 - 6 อย่าง ได้แก่ ปฏิบัติตามคำแนะนำในระยะแรกของกระบวนการหมัก ลักษณะน้ำหมักมีฝ้าเกิดขึ้น ร้อยละ 74.2 ปฏิบัติตามคำแนะนำกลิ่นของน้ำหมักจะมีกลิ่นแฉกออกฮอตค่อนข้างรุนแรง ร้อยละ 73.8 ปฏิบัติตามคำแนะนำโดยใช้เวลาหมักผัก หรือผลไม้ด้วยสารเร่งพด.2 จนได้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำเป็นเวลา 21 วัน ร้อยละ 72.9 ปฏิบัติตามคำแนะนำโดยเติมน้ำตาลเมื่อพบว่าหมักขึ้นบริเวณผิวหน้าหมัก ร้อยละ 67.5 ปฏิบัติตามคำแนะนำโดยวางถังหมักปุ๋ยอินทรีย์น้ำในที่ร่ม เปิดฝาคนได้ ร้อยละ 60.8 ปฏิบัติตามคำแนะนำสารเร่ง พด.2 1 ชอง ผลิตปุ๋ยอินทรีย์น้ำได้ 50 ลิตร ร้อยละ 60.8 และมีประเด็นการยอมรับน้อยที่สุดคือ ปฏิบัติตามคำแนะนำใช้อัตราส่วนปุ๋ยอินทรีย์น้ำแบบฉีดพ่นทางใบพืชในสัดส่วน 1 : 500 ร้อยละ 40.4

3. ผลการทดสอบสมมติฐาน

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระคือ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ของเกษตรกร ขนาดพื้นที่ถือครอง ประสบการณ์การใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ วัตถุประสงค์ที่ใช้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ แหล่งวัตถุดิบที่นำมาใช้ทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ทัศนคติต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ กับตัวแปรตามคือ การยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำโดยใช้สารเร่ง พด. 2 ของเกษตรกร ผลการทดสอบสมมติฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ผลการวิจัยพบว่า

1) ตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ โดยใช้สารเร่ง พด. 2 ของเกษตรกร มี 4 ตัวแปร คือ รายได้ของเกษตรกร แหล่งวัตถุดิบที่นำมาใช้ทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำ การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ

2) ปัจจัยอื่นๆ คือ อายุ ระดับการศึกษา ขนาดพื้นที่ถือครอง ประสบการณ์การใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ วัตถุประสงค์ที่ใช้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ทัศนคติต่อการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หมักด้วยสารเร่ง พด.2 ของเกษตรกรอำเภอแม่แตง

4. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกร

ปัญหา อุปสรรคของเกษตรกรที่มีต่อปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ตามความเห็นของเกษตรกร ได้แก่ วัสดุในการทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำ เช่น กากน้ำตาล ในบางพื้นที่หาได้ยากและมีราคาค่อนข้างสูง

การแจกจ่ายสารเร่ง พด.2 และเอกสารแนะนำวิธีการทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำจากสารเร่ง พด.2 ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร

ในเรื่องปริมาณการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำเกษตรกรไม่เข้าใจ ทำให้ปริมาณการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำไม่ตรงตามคำแนะนำ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการเจริญเติบโตของพืช

ข้อเสนอแนะของเกษตรกร ได้แก่ การบริการแจกจ่ายสารเร่ง พด.2 ควรให้เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร

เกษตรกรต้องการตรวจวัดคุณภาพปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่เกษตรกรทำ ว่ามีสารปนเปื้อนหรือเชื้อราที่เป็นพิษต่อพืชหรือไม่

การอภิปรายผล

ระดับการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำของเกษตรกร พบว่า การยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ โดยปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างถูกต้องอยู่ในระดับปานกลาง และส่วนใหญ่มีการปฏิบัติในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำอย่างถูกต้อง เนื่องจากเกษตรกรเห็นว่าการทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำทำง่าย กระบวนการไม่ยุ่งยาก และมีความรู้เกี่ยวกับปุ๋ยอินทรีย์น้ำทำให้สามารถปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างถูกต้อง มีเพียงบางข้อเท่านั้นที่เกษตรกรปฏิบัติไม่ถูกต้อง

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ(Independent variables) กับตัวแปรตาม (Dependent variables) พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ โดยใช้สารเร่ง พด. 2 ของเกษตรกร มี 4 ตัวแปร คือ รายได้ของเกษตรกร แหล่งวัตถุดิบที่นำมาใช้ทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำ การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ซึ่งตัวแปรเหล่านี้สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. รายได้ของเกษตรกร

รายได้ของเกษตรกรมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หมักด้วยสารเร่ง พด.2 ของเกษตรกร ซึ่งอธิบายได้ว่าเกษตรกรที่มีรายได้มากจะมีการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หมักด้วยสารเร่ง พด.2 มากกว่าเกษตรกรที่มีรายได้น้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรแต่ละคน กล่าวคือ ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีมักจะมีการยอมรับเทคโนโลยีใหม่ๆ โดยเฉพาะการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำได้ดีกว่าผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่า ซึ่ง

สอดคล้องกับการวิจัยของตุลา (2522) ได้ศึกษาปัจจัยบางประการที่มีต่อการปลูกพืชแบบประณีต ที่จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รายได้มีผลต่อการยอมรับการปลูกพืชแบบประณีตตลอดปีของเกษตรกร

2. แหล่งวัตถุดิบที่นำมาใช้ทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำ

แหล่งวัตถุดิบที่นำมาใช้ทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำ มีความสัมพันธ์ทางลบกับการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หมักด้วยสารเร่ง พด.2 ของเกษตรกร ซึ่งอธิบายได้ว่าแหล่งวัตถุดิบที่นำมาใช้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หายากขาดแคลนต้องนำมาจากที่อื่นหรือมีการซื้อเข้ามาหา เกษตรกรมีแนวโน้มจะยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำน้อยลงเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับ Rogers and Shoemaker (1971:19-23) ได้ให้ทรรศนะว่า การที่จะให้เกษตรกรเกิดการยอมรับนวัตกรรมได้ง่ายขึ้นนั้น นวัตกรรมดังกล่าวต้องสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น คือมีการคิดค้นให้ใช้นวัตกรรมซึ่งเป็นวัสดุที่มีอยู่แพร่หลายในท้องถิ่นอยู่แล้ว และมีโอกาสจะได้รับการยอมรับได้ง่าย

3. การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่

การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หมักด้วยสารเร่ง พด.2 ของเกษตรกร ซึ่งอธิบายได้ว่าเกษตรกรที่รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ให้เข้ารับการศึกษาดูงาน/ฝึกอบรม จะมีแนวโน้มจะยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำมากกว่าผู้ที่ไม่ค่อยได้รับการศึกษาดูงาน/ฝึกอบรม อาจเป็นเพราะการไปศึกษาดูงาน/ฝึกอบรม ทำให้เกิดการเปิดวิสัยทัศน์ทางด้านความคิดให้กว้างมากขึ้น สามารถมองเห็นถึงแนวทางในนำเทคนิคต่างเกี่ยวกับปุ๋ยอินทรีย์น้ำมาใช้

4. ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ

ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หมักด้วยสารเร่ง พด.2 ของเกษตรกร ซึ่งอธิบายได้ว่าเกษตรกรที่มีความรู้เรื่องปุ๋ยอินทรีย์น้ำมากจะมีการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่หมักด้วยสารเร่ง พด.2 มากกว่าเกษตรกรที่มีความรู้เรื่องปุ๋ยอินทรีย์น้ำน้อย อาจเป็นเพราะการที่เกษตรกรมีความรู้เรื่องปุ๋ยอินทรีย์น้ำมากทำให้มีการศึกษาเพิ่มเติม และมีความสนใจทำให้เกิดการลงมือทำซึ่งทำให้เกิดการยอมรับได้ง่ายขึ้นกว่าการที่เกษตรกรไม่มีความรู้เรื่องปุ๋ยอินทรีย์น้ำ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ สามารถนำผลวิจัยที่ได้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อที่จะวางแผนและปรับปรุงการส่งเสริมการใช้และการผลิตที่เหมาะสม เพื่อให้เกษตรกรเกิดการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำเพิ่มมากขึ้น

การวิจัยพบว่า เกษตรกรมีการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ โดยปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างถูกต้อง โดยมีระดับการยอมรับปานกลาง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การเอาใจใส่ดูแลและพิจารณาประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรมีการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สิ่งแวดล้อม และประเทศ

1) การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปุ๋ยอินทรีย์น้ำแก่เกษตรกร ในเรื่องคุณสมบัติของปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่มีค่าความเป็นกรดสูงเกษตรกรยังมีความรู้ที่น้อย เพียงร้อยละ 39.6 ดังนั้นควรมีการให้ความรู้ในเรื่องนี้ เพื่อที่เกษตรกรจะได้ระมัดระวังการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำในปริมาณที่เจือจาง เนื่องจากเกิดกรดอินทรีย์ขึ้นมาในระหว่างกระบวนการหมัก จึงมีผลทำให้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำมีค่าความเป็นกรดสูง ถ้าใช้ในปริมาณเข้มข้นจะเป็นอันตรายต่อพืชได้

2) การใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำมีประเด็นการยอมรับน้อยที่สุด ร้อยละ 40.4 คือ ปริมาณการใช้อัตราส่วนของปุ๋ยอินทรีย์ แบบฉีดพ่นทางใบพืช เกษตรกรปฏิบัติตามไม่ถูกต้องอีกทั้งไม่มีเครื่องตวงวัด ทำให้ปริมาณการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำไม่ตรงตามคำแนะนำ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการเจริญเติบโตของพืช ควรมีการสาธิตในลักษณะเปรียบเทียบ การใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำให้ชัดเจนระหว่างอัตราการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำกับอุปกรณ์ตวงวัดอย่างง่าย เช่น ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ 1 ช้อนโต๊ะต่อน้ำ 1 ปีบ จะได้สัดส่วนเจือจางเป็น 1:200

3) แหล่งวัตถุดิบในการทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำ เช่น ปลา ปัจจุบันเกษตรกรนิยมทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำจากปลาแต่ปลากลับมีราคาแพงขึ้น ควรมีการแนะนำวัสดุที่ทดแทนกันได้และหาได้ง่ายในพื้นที่ เช่น ใช้หอยเชอรี่มาหมักแทนปลาและยังช่วยกำจัดศัตรูพืชอีกด้วย รวมทั้งวัสดุอย่างอื่นก็เช่นเดียวกัน อย่างเช่น กากน้ำตาล ในบางพื้นที่หาได้ยากและมีราคาค่อนข้างสูง จึงทำให้เกษตรกรยังไม่กล้าลงทุนมากนัก ปัญหาเรื่องกากน้ำตาลควรแนะนำการใช้ผลไม้ที่มีรสหวานมาหมัก เช่น อ้อย ลำไย มะม่วงสุก หรือใช้น้ำตาลแทนถ้าหากกากน้ำตาลไม่ได้

4) รายได้ของเกษตรกรมีผลต่อการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ดังนั้นรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุน ให้เกษตรกรผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์เพื่อเพิ่มรายได้ เนื่องจากปัจจุบันสินค้าเกษตรอินทรีย์เป็นที่นิยม และมีราคาสูงกว่าสินค้าเกษตรชนิดเดียวกัน และควรมีการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ จัดทำสัญลักษณ์สินค้าเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งจัดระบบการตลาดเพื่อรองรับผลผลิตของเกษตรกร และส่งเสริมให้เกษตรกรทำกิจกรรมเสริมทางด้านอื่น หลังจากว่างจากฤดูกาลผลิต เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ที่นอกเหนือจากการเกษตรที่เป็นอาชีพหลัก

5) ควรศึกษาและตรวจสอบคุณภาพปุ๋ยอินทรีย์น้ำของเกษตรกร ที่ได้จากการใช้วัสดุหมักประเภทต่างๆ ร่วมกับสารเร่ง พด.2

6) ควรมีการตรวจวัดคุณภาพปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่เกษตรกรทำ เพื่อจะได้สร้างความมั่นใจว่าปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่ใช้ ได้มาตรฐาน และปลอดภัยไม่มีสารปนเปื้อน

7) การให้ความรู้โดย การสาธิต อบรม แนะนำส่งเสริมเรื่องการทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ควรมีการสาธิต อบรม แนะนำส่งเสริมเรื่องการทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำซ้ำอีก เพื่อความแม่นยำในการทำ พร้อมทั้งแจกจ่ายสารเร่ง พด.2 และเอกสารแนะนำวิธีการทำปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ให้เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร

8) ควรมีการประชาสัมพันธ์และรณรงค์ให้มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เห็นถึงประโยชน์และความคุ้มค่าในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีศึกษาแนวทางการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำของเกษตรกรต่อรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภท เพื่อหาปริมาณของปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่เหมาะสมต่อพืชในแต่ละช่วงระยะของการเจริญเติบโต

2. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำของเกษตรกรในพื้นที่อื่นๆ เพิ่มเติม เพราะการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะในพื้นที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เพียงอำเภอเดียว เพื่อจะได้เกิดการศึกษาเปรียบเทียบและสามารถสรุปผลส่วนรวมได้มาก